

## נייר עמדה עקרוני של איגוד הפסיכיאטריה בישראל בנושא חוות דעת פסיכיאטרית לבתי משפט

**רקע:** בשנים האחרונות ניכרת בחברה בישראל עליה רצופה ועקבית של משפטים שעיסוקם ועניינם הוא בתחום הרפואה, וההזדקקות לרופא כמומחה בבית המשפט הולכת וגוברת. נוכח מציאות זו, החליט איגוד הפסיכיאטריה בישראל בחודש פברואר 1995 על מינוי ועדה מקצועית נבחרת, לניסוח נייר עמדה אשר נועד לשקף את התפיסה המודרנית של הפסיכיאטריה המשפטית ולהציע קווים מנחים אשר יהיו מקובלים על חברי האיגוד בארץ. הועדה, בראשותו של פרופ' פטר סילפן שקדה על הכנת נייר עמדה במשך החודשים מרץ – אוגוסט 1995 ומגישה בזאת את הצעתה לנייר העמדה. חברי הועדה הינם: פרופ' סילפן – יו"ר, דר' מסטר, דר' זאבו, דר' שניידמן, דר' סגר, דר' הגש ודר' עמנואל. הועדה נעזרה בדיונה בעו"ד דינה להמן כיועצת משפטית. נוכח היקפו העצום של הנושא הגבילה עצמה הועדה להתמקד בנושאים העקרוניים ביותר ואלה אשר להם משמעות

### I עקרונות לשמירה על דרישות החוק ועל רמה מקצועית נאותה של חוות הדעת ושל העד המומחה.

ההנחיות המוצעות בנייר עמדה זה מתייחסות לחוות דעת פסיכיאטרית המיועדת לשימוש המערכת המשפטית במישרין וכן למערכות משפטיות, דהיינו גורמים נוספים בעלי סמכות משפטית. לפיכך מעמדה של חוות הדעת הוא כשל עדות מומחה רפואי שניתנה בפני בית המשפט וחלים עליה כל הכללים

א. הועדה ממליצה בפני איגוד הפסיכיאטריה בישראל לפעול למען הקמת מסלול התמחות-על מוכר בתחום הפסיכיאטריה במשפטית.

ב. הועדה ממליצה שעד לקיומו בפועל של מסלול זה, חו"ד פסיכיאטרית תינתן בהסתמך על רשימה מוסמכת של מומחים בפסיכיאטריה (בכפוף למומחיות הנדרשת לפי גיל הנבדקים, כאמור בסעיף ג). רשימה זו תיקבע ע"י ועדה שתוקם ע"י החברה לפסיכיאטריה משפטית ובהתייעצות עם ראשי האיגודים הרלוונטיים. רשימה זו תועבר ע"י האיגוד להנהלת בתי המשפט תוך המלצה לפנות ולהיעזר רק במומחים הכלולים ברשימה זו. ועדה זו תתבקש גם לקבוע תכנית ומסלול להכשרה מקצועית, אשר באמצעותו יכלו חברים נוספים אשר ימלאו את הדרישות להצטרף ולהיכלל ברשימת המומחים המומלצים, וזאת עד ליצירת התמחות-על, כאמור בסעיף א'.

ג. בהתאמה להוראות תקנות סדר הדין האזרחי (1984) ייתן חוות דעת רק מומחה רפואי. נייר עמדה זה עוסק בחוות דעת פסיכיאטרית משפטית (פורנזית) המתבססת על בדיקה פסיכיאטרית, ולפיכך חוות דעת כזו יכולה להינתן אך ורק על ידי מומחה בפסיכיאטריה.

משיקולים של ניסיון, מומחיות וידע עדכני מומלץ העיקרון כי:

1. עד גיל 18 – חוות הדעת תינתן ע"י מומחה בפסיכיאטריה של ילדים ונוער.
2. מעל גיל 18 – חוות הדעת תינתן ע"י מומחה בפסיכיאטריה של המבוגר.
3. בחוות דעת הדנות בעניינים פליליים כאשר העבירה בוצעה ע"י קטין והבדיקה וחוות הדעת נדרשות כאשר גיל הנבדק מעל 18 – הבדיקה יכולה להיעשות ע"י מומחה בפסיכיאטריה של ילדים ונוער ו/או ע"י מומחה לפסיכיאטריה של המבוגר – הכל לפי נסיבות העניין.
4. חוות דעת בענייני משפחה אשר במרכזו עומדת טובת הילד, יינתנו בדרך כלל ע"י פסיכיאטר לילדים ונוער ובמידת הצורך בשיתוף פסיכיאטר של המבוגר.

### II הסטנדרטים המומלצים לכתיבת חוות הדעת הפסיכיאטרית.

חוות הדעת תכתב בהתאם לנוסח המתחייב בחוק, דהיינו על פי פקודות דיני הראיות (נוסח מחדש) התשל"א – 1971. הסטנדרטים המוצעים נועדו לשמש כמודל מומלץ ואופטימלי אשר ראוי למלא אחריהם בדרך כלל, אך בצורה גמישה ומתוך התאמה לנסיבות. חוות דעת לוקות בחסר, בדרך כלל אם יחסר בהן מידע משמעותי באחד ממרכיבי המודל או יותר, או אם הבודק אינו מבדיל בין עובדות ומסקנות, או שאינו מזהה ומשיב על השאלה המשפטית אשר לגביה נתבקש לחוות את דעתו.

#### להלן מודל מומלץ לכתיבת חוות דעת פסיכיאטרית:

1. מבוא: הבודק יפרט את השכלתו, ותארו ומומחיותו, את ניסיונו המקצועי ותפקידיו בעבר ובהווה. הנבדק יזוהה כמפורט, וכן הגורם אשר הפנה אותו להערכה הפסיכיאטרית המשפטית. מטרת הבדיקה תצוין, כלומר יש לכלול התייחסות ברורה לשאלה המשפטית אשר בבסיס הבדיקה. יובהרו המדדים המשפטיים שעל פיהם ירשם כיצד הוסברו לנבדק נסיבות הבדיקה ומידת יכולתו להבין את שהוסבר לו. יצוין על פי אלו חוקים או תקנות נעשית הערכת הנבדק (למשל: עפ"י החוק לטיפול בחולי נפש, תקנות הביטוח הלאומי וכו' צ"ב).
2. מקורות המידע: יש לזהות ולפרט את כל מקורות המידע. יש לציין מועד, משך, ומיקום הבדיקה. כל המסמכים אשר נעשה בהם שימוש יזוהו ויפורטו בכתב תוך אזכור מהותם, מועד כתיבתם, ועל ידי מי נכתבו.
3. פרטי המקרה: (במידה ומאורע מסוים הביא לבדיקה): יתוארו נסיבות המקרה וההתרחשויות אשר קרו בעקבותיו. התיאור יתבסס הן על מקורות מידע רלוונטיים והן על תיאורו של הנבדק. רצוי לפרט ככל האפשר וכן להביא דברים בשם אומרם.
4. אנמנזה: תימסר אנמנזה אישית, התפתחותית, משפחתית, רפואית, פסיכיאטרית, ומשפטית. מידת הפירוט וההדגשים יהיו מותאמים לנסיבות המקרה ולמידת הרלוונטיות שלהם. מומלץ לקבל הטר-אנמנזה ממקורות רלוונטיים.
5. סטטוס נפשי: חשוב לבצע בדיקה מקצועית וכוללנית ולציין את הנסיבות שבהן נעשתה ההערכה, וכן באם הנבדק מקבל טיפול תרופתי, ומי נכח במעמד הבדיקה. במידת הצורך יערך אבחון משפחתי, ו/או זוגי, ו/או הורי. הבדיקה תעשה על-פי העקרונות

המקובלים והיסודיים של הערכת סטטוס נפשי בבדיקה פסיכיאטרית ובכלל זה: תאור והערכה של ההופעה החיצונית, ההתנהגות, התמצאות ושיתוף הפעולה, דיבור, מצב אפקטיבי, פרספציה, אינטליגנציה, הערכת תקינות הלך ותוכן החשיבה, תשומת לב, זיכרון, שיפוט, מידת התובנה למצבו ולנסיבות, הערכת תפקודים קוגניטיביים ובוחרן המציאות.

6. סטטוס משפטי (פורזי): משמעות התרגום המשפטי של הבדיקה הפסיכיאטרית והרלוונטיות שלה להקשר המשפטי. בפסיכיאטריה קיימים מצבים רבים אשר ישנו את המשמעות המשפטית של כל מקרה לגופו כגון: מצב פסיכוטי, פעולה בהשפעת מחשבות שווא, ליקוי בכושר השכלי, הפרעות קוגניטיביות, ופגיעות מוחיות, הפרעות רגשיות כולל קושי בריסון דחפים וטראומות קודמות. בהתאם לנסיבות יש להתייחס להשפעות נוספות, כגון: השפעת חומרים אורגניים, מצב הכרה, השפעת טראומות נפשיות קודמות וכיו"צ"ב. לפיכך הסטטוס המשפטי יכלול תאור של כל המרכיבים המנטליים והרגשיים הרלוונטיים ונסיבות הבדיקה ומשמעותה, למשל: אחריות פלילית, כושר לעמוד בד"ן, הבנת ההליך המשפטי או האדמיניסטרטיבי.

7. בדיקות מיוחדות: יבאו ויפורטו תוצאות בדיקות עזר ובדיקות משלימות אחרות, רלוונטיות.

8. האבחנה וניסוחה מנקודת ראות משפטית: יש לסכם את ממצאי הבדיקה על-פי נקודות הראות הרלוונטיות הן לאבחנה הפסיכיאטרית והן במסקנות העונות על השאלה המשפטית אשר בבסיס הבדיקה. יש להקפיד על ניסוח בהיר, בשפה ברורה ומובנת לכל, ולהימנע משימוש מוגזם בניסוחים מקצועיים בלבד ובהתאמה למושגים המשפטיים הרלוונטיים. יש לציין התבססות על ספרות מקצועית, במידה ונעשה בה שימוש.

9. מסקנות והמלצות: יש להתייחס ולענות לשאלה משפטית, ולנסח את ההמלצות בשפה אשר ניתן ליישמה מבחינה משפטית. הניסוח יהיה בהיר, ובעל משמעות ברורה והחלטית ככל האפשר.

### III אמות מידה מקצועיות ואתיות.

#### א. סודיות מקצועית

יש להסביר לנבדק כי כל מה שנמסר במהלך הבדיקה עשוי לשמש כחומר גלם בהכנת חוות הדעת אשר תימסר לבית המשפט או לגורם המשפטי הדרושה בעניינו.

#### ב. אתיקה

המומחה הבודק יהיה נאמן לעקרונות היסודיים של האתיקה המקצועית ובפרט יקפיד על: נאמנות לאמת, אובייקטיביות והימנעות ממשוא פנים.

#### ג. הימנעות מאינטרסים זרים

בהכנת חוות הדעת המקצועית יישמר בקפדנות העיקרון של הפרדה מלאה בין כל אינטרס אישי, ובפרט נושא התמורה הכספית ובין תוכן חוות הדעת ומסקנותיה. מומלץ כי שכר הטרחה ייקבע לפני סיומה ומסירתה למבקש.

#### ד. בקרה מקצועית

הועדה ממליצה על הקמת מנגנון מרכזי שיאפשר מעקב ובקרה מקצועית על הרמה של עמיתי המקצוע בתחום, אשר יקבל סמכות ואחריות על מעקב ופיקוח ואף הסקת מסקנות, והנושא עצמו יועבר לדין והחלטה על דרכי יישומו במסגרת החברה הפסיכיאטרית המשפטית.

### IV קודים והנחיות מומלצים לפסיכיאטר כעד מומחה.

1. על הפסיכיאטר להיות בעל ניסיון, מומחיות, וידע עדכני בתחום שבו הוא מעיד, וכן עליו להכיר היטב את הנהלים המקובלים בזמן ובמקום שבו התרחש נשוא הדין המשפטי.

2. עדות המומחה צריכה לייצג הערכות מקצועיות התואמות את הסטנדרטים המקובלים.

3. על המומחה להעיד באובייקטיביות, בהגינות, באמת, על-פי מיטב העובדות המשמעותיות והנתונים המדעיים העדכניים והמשמעותיים לגופו של כל עניין.

4. על המומחה להגביל עצמו לעדות בתחומים אשר יש בהם יכולת הכרעה מקצועית אובייקטיבית, ולהגדיר היטב את ההבדל בין הסבר מקצועי אובייקטיבי לבין הסבר השערתי – סובייקטיבי.

5. רצוי שהמומחה ידע את גבולותיו האישיים ואת גבולות המדע שהוא מייצג, ינהג בצניעות הנאותה, ויקבל על עצמו אמות מידה מוסריות גבוהות.

6. על המומחה המעיד לעבור ביסודיות, בהגינות, ובאובייקטיביות על החומר העובדתי, ואל לו להזניח חומר משמעותי כלשהו כדי להימנע ממשוא פנים. המבחן לאובייקטיביות הוא ההסכמה להכין חוות דעת אשר תוכל להיות מיוצגת ללא שינוי הן בפני התובע והן בפני הצד הנתבע.

7. על המומחה לשתף פעולה בכל מאמץ סביר מצד בית המשפט או עורכי הדין של הצדדים כדי לספק מידע יותר ברור בעבודתו.